

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΕΝΤΡΟΥ - 1961

ΣΤΑΘΗΣ ΛΑΜΠΡΟΥΛΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η περίοδος του μεταπολέμου χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία στον πολιτικό χώρο των ποικιλόνυμων δεξιών σχηματισμών. Η υπόσχεση και επαγγελία πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας μετά από 10 χρόνια πολέμου, βοήθησε τη Δεξιά να καταλάβει την εξουσία· δεν μπορούσε όμως να την εξασφαλίσει απόλυτα, δίνοντάς της πλατιά βάση. Οι συνέπειες του αντικομμουνισμού θα αμβλύνονταν αναγκαστικά με το χρόνο και τα πράγματα θα ασκούσαν αναπόφευκτα ισχυρή πίεση για ριζοσπαστικές λύσεις, συντελουμένης εν τω μεταξύ της οικονομικής και βιομηχανικής αναπτύξεως, όποιας μορφής, ακόμα και νόθου – οπότε θα υπήρχε και επιτακτικότερη ανάγκη. Το αίτημα του εκδημοκρατισμού πλανάτο στη θολή ατμόσφαιρα, ενάντια στη διατήρηση των προνομίων των «καλοπροαίρετων» επιτήδειων.

Νέες λαϊκές δυνάμεις έμελλε να αναδυθούν και να «απειλήσουν» ενδεχόμενα τα θεμέλια του συστήματος. Τέλος το κοινοβουλευτικό παιγνίδι με τους νόμους του, αλλά και εξωκοινοβουλευτικοί παράμετροι, έμελλαν να φέρουν τους σχηματισμούς, που με μιά λέξη αποτυπώνουμε σαν Δεξιά, στην αντιπολίτευση μετά από 12 χρόνια εξουσίας, στις εκλογές του 1963 και κυρίως του 1964, που τις κέρδισε ένας σχηματισμός κεντρώας προέλευσης. Το Κέντρο που μετά τον πόλεμο περιστασιακά και «πικρά» γεύτηκε την εξουσία, έμελλε να ανέβει ξανά στην κυβέρνηση.

Εκφραστής του Κέντρου ένας νεοπαγής τότε πολιτικός σχηματισμός, που ακούει το όνομα Ένωση Κέντρου. Πρωτεργάτης της μεγάλης επιτυχίας ο αρχηγός και ηγέτης της Ε.Κ. Γεώργιος Παπανδρέου, από τους μεγάλους πολιτικούς της χώρας. Η εκλογική αυτή επιτυχία δεν είναι συγκυριακή. Η αρχή της βρίσκεται στην ίδρυση της Ένωσης Κέντρου, αντικείμενο της εργασίας. Η συνένωση των πολιτικών δυνάμεων από την ΕΡΕ, κύριο εκφραστή της Δεξιάς, μέχρι την ΕΔΕ, εκπρόσωπο της Αριστεράς και υποκατάστατο του ΚΚΕ, δεν είναι τυχαία ή συγκυριακή. Η ροπή της περιόδου προς συσπείρωση επικράτησε πάνω στις τάσεις διασποράς και κορυφώθηκε τότε με την συνένωση των Κεντρικών σχημάτων και ομάδων. Συνένωση που είναι αποτέλεσμα χρόνιων ζυμώσεων και προεργασιών, που σε μια πρώτη φάση αποτυγχάνουν και σε μιά δεύτερη και τελική πετυχαίνουν.

I: Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ

Θα προσπαθήσουμε πρώτα να δούμε τις σπασμοδικές ενέργειες των κεντρικών δυνάμεων ανάμεσα στις εκλογικές αναμε-

τρήσεις και εν όψει αυτών να συνασπισθούν, σε αντιπαράθεση με μια ενωμένη Δεξιά και τις σοβαρότερες προσπάθειες σαν του Γρίβα και της Ν.Π.Κ.

(Α) Τα μικρά κόμματα

Η αποσύνθεση των προπολεμικών πολιτικών σχημάτων είναι η πρώτη διαπίστωση αμέσως μετά τον πόλεμο. Περισσότερο ευδιάκριτο το γεγονός σε σχέση με τους Φιλελευθέρους παρά με τους Λαϊκούς – η Δεξιά ευκολότερα κατορθώνει να συνασπίζεται σε σχέση με το Κέντρο. Η ανάγκη να ακουστούν όλοι, μετά από ένα Παγκόσμιο Πόλεμο που αναποδογύρισε κυριολεκτικά και μεταφορικά τα πάντα μέσα στη χώρα, η αλλαγή της ιδεολογικής ταυτότητας σε σχέση με τα νέα δεδομένα, και η ταχύτητα προσαρμοστικότητας και υιοθέτησης των νέων παραμέτρων εμφανίζεται γρηγορότερα στα άκρα της πολιτικής φασματικής μήτρας Δεξιάς-Αριστεράς, παρά στον ενδιάμεσο χώρο που αναζητεί την ιδεολογικοπολιτική του τοποθέτηση και σημαντική

α. η διάσπαση του Φιλελεύθερου Χώρου

Πέρα από το θέμα της ιδεολογικής και πολιτικής τοποθέτησης, σημαντικότατο στοιχείο στην ελληνική πραγματικότητα, αποτελούν οι προσωπικές φιλοδοξίες των πολιτικών ανδρών που συχνά άλλαξαν στρατόπεδο και επίσης η έλλειψη πολιτικών ανδρών, ικανών να πραγματοποιήσουν την ενότητα γύρω απ' το πρόσωπό τους, χάρη στην ύπαρξη ενός προσωπικού γοήτρου· έτσι, οι δελφίνοι θα δοκιμάσουν ξεχωριστά ο καθένας την τύχη τους.

Ανατρέχουμε στην ιστορική μνήμη να δούμε την πορεία και εξέλιξη του κεντρικού χώρου. Εκλογές 31 Μαρτίου 1946. Στο χώρο της παλιάς βενιζελικής παράταξης υπάρχουν, ο Καφαντάρης με το προοδευτικό κόμμα που απέχει των εκλογών, ο Παπανδρέου με το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό κόμμα, ο Μυλωνάς με το Αγροτικό κόμμα και το ιστορικό Κόμμα Φιλελευθέρων και ο Σ. Βενιζέλος που ιδρύει το κόμμα των Βενιζελικών Φιλελευθέρων. Μετά τις εκλογές ο Καφαντάρης πεθαίνει, ο Μυλωνάς εξαφανίζεται πολιτικά, ο Σοφούλης πεθαίνει, το 1949, και αρχηγός γίνεται ο επανελθών από τις 19.11.48 σαν υπαρχηγός Βενιζέλος.

Εκλογές 5 Μαρτ. 1950. Οι Φιλελεύθεροι κερδίζουν με σύνθημα την μετριοπάθεια. Όμως η διαίρεσή τους σε πολλές εχθρικές ομάδες καθιστούσε δύσκολη τη δημιουργία σταθερού συνασπισμού. Το θέμα της γενικής αμνηστίας χωρίζει τους δεξιούς φιλελευθέρους του Βενιζέλου από τους αριστερούς φιλελευθέρους του Πλαστήρα (ΕΠΕΚ). Ο Παπανδρέου ηγείται του

Δ.Σ.Κ. και το μετονόμασε σε «κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου». Ο Πλαστήρας άνθρωπος αγνός, πατριώτης, αλλά καθόλου πολιτικός, παραιτείται μη μπορώντας να ελέγξει την κατάσταση και φτάνουμε στις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951. Η λαϊκή ετυμηγορία και πάλι τάσσεται υπέρ μιας μετριοπαθούς λύσης Φιλελευθέρων που και πάλι αποτυγχάνει προκαλώντας πια δυσπιστία και απογοήτευση (διακυβέρνηση Βενιζέλου). Τελικά πιεζόμενος από τους Αμερικανούς, ο Πλαστήρας προκηρύσσει εκλογές για τις 16 Νοεμβρίου 1952, όπου οι Φιλελεύθεροι περνάνε στην αντιπολίτευση. Ακόμη όμως και εκεί είναι ανίκανοι να προσφέρουν μια προοπτική σταθερότητας, μια εναλλακτική λύση. Χάνοντας τον Πλαστήρα, χάνουν το πρόσωπο που μπορούσε να συγκεντρώσει την εμπιστοσύνη των διασπαρμένων ομάδων και που θα μπορούσε να συγκινήσει το λαό. Παράλληλα, πολλοί Φιλελεύθεροι, είτε είχαν προσχωρήσει στον Παπάγο, όπως ο Τσαλδάρης, Κανελλόπουλος, είτε συνεργάστηκαν σαν ανεξάρτητοι (Παπανδρέου). Μετά τις εκλογές.

Μετά τις εκλογές το Μάιο του 1953 ο Παπανδρέου πηγαίνει σαν συναρχηγός στο Κόμμα των Φιλελευθέρων. Ο Καρταζής και ο Αλαμάνης μαζί με το Σδώλο (ΣΚ-ΕΛΔ) ιδρύουν το ΔΚΕΛ ενώ ο Τσιριμώκος υπαρχηγός του Σδώλου, πλευρίζει πολιτικά το Βενιζέλο που τον Απρίλη του 1954 αποχωρεί από το Κ.Φ. και ιδρύει την Φιλελεύθερη Δημοκρατική Ένωση, για να επανέλθει μετά τις εκλογές του 1956 στο Κ.Φ.

Εκλογές 19 Φεβρ. 1956, το καθ' αυτό κέντρο, -ενωμένο σε ενιαίο αντισηματισμό προς την ΕΡΕ θα πάρει 28% των εδρών που όμως τις μοιράζονται τρεις σχηματισμοί: η Φιλελεύθερη Δημοκρατική Ένωση του Σ. Βενιζέλου, το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Γ. Παπανδρέου και η ΕΠΕΚ του Σ. Παπαπολίτη. Η ανάκτηση της εξουσίας από το Κέντρο προϋποθέτει την ενοποίηση των δυνάμεων που το αποτελούν. Μη συνειδητοποιώντας το όμως ή συνειδητοποιώντας το, αλλά μη κάνοντας ή μη μπορώντας να κάνουν τίποτε για την ενοποίησή τους, οι Κεντρώοι κατεβαίνουν διασπαρμένοι, και στις εκλογές της 11ης Μαΐου 1958, αποδοκιμάζονται από τους εκλογείς. Δεν καταλαμβάνουν ούτε τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης στη Βουλή. Το βάρος της αποδοκιμασίας στήριξε παράλληλα και η προεκλογική σύμπραξη ΕΡΕ και Φιλελευθέρων υπό τον Γ. Παπανδρέου και Σ. Βενιζέλο για το εκλογικό σύστημα.

Επαφές είχαν αρχίσει από τα τέλη του 1957 για την σύνταξη του νέου εκλογικού νόμου με μεσολαβητή τον βασιλιά. Ο Γ. Παπανδρέου συναντά τον αμερικανό επιτετραμμένο Πένφελντ για το θέμα, ενώ διαψεύδονται στις εφημερίδες οι σχετικές πληροφορίες και οι συναντήσεις χαρακτηρίζονται ενημερωτικές. Βασική γραμμή του νομοσχεδίου ήταν η ενισχυμένη αναλογική, αλλά με ποσοστά για τη συμμετοχή στη δεύτερη κατανομή απαγορευτικά για τα μικρά κόμματα και κυρίως για την Αριστερά -ιδέες των Αμερικανών- αλλά τις ουσιαστικές λεπτομέρειες και τα ποσοστά τα συζητήσε ο Γ. Παπανδρέου με τον Υπουργό Εσωτερικών Δ. Μακρή, επήλθε και συμφωνία στις 27 Φεβρ. μεταξύ ΕΡΕ-ΚΦ.

Οι εκλογές του 1958 καθοριστικές για την συνένωση του κεντρώου χώρου, έφεραν μαζί με την πτώση των Κεντρώων και τη διάψευση των προσδοκιών των Φιλελευθέρων και την απαρχή των πολιτικών εκείνων ζυμώσεων που στο τέλος τους οδήγησαν στην Ένωση Κέντρου. Συνέπεια των εκλογών είναι η «εκκαθάριση» των μικρών κομμάτων. Η ΕΠΕΚ συρρικνώνεται υπό τον Σ. Παπαπολίτη. Εξαφανίζονται το Λαϊκό και το Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζομένων Λαού (ΔΚΕΛ), που κερδίζει μια μόνο έδρα. Λίγο πριν τις εκλογές το ΔΚΕΛ διασπάται στο μέτρο που άλλοι θέλουν σύμπραξη με την ΕΔΑ και άλλοι όχι. Οι θέλοντες (Τσιριμώκος, Πυρομάγλου, κ.α) θα προσχωρή-

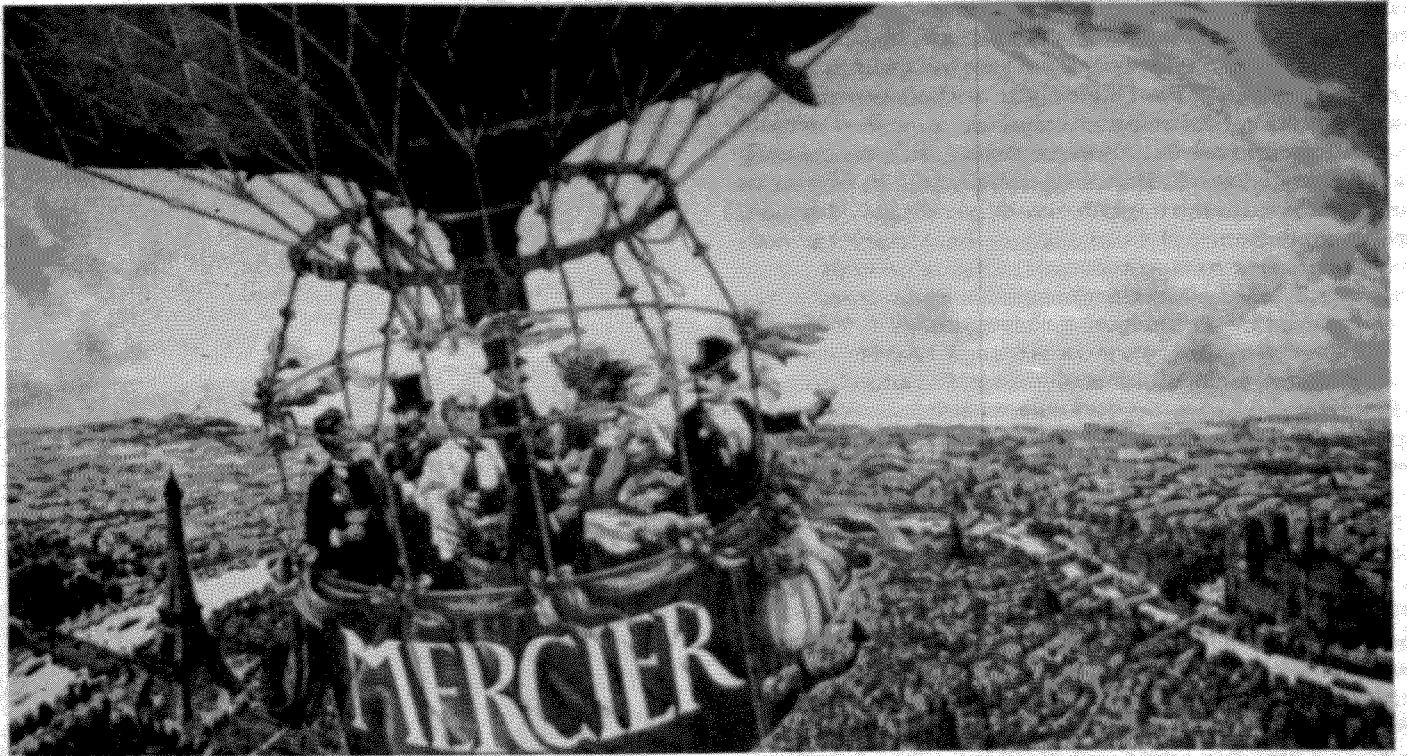
σουν στην ΕΔΑ. Μιά προσπάθεια του Η. Τσιριμώκου, ενισχυόμενου από την Αριστερά, να συγκεντρώσει γύρω του βουλευτές που βγήκαν με την σημαία της ΕΔΑ σαν συνεργαζόμενοι, δεν θα καρποφορήσει. Μάταιη και η προσπάθεια της Αριστεράς να δημιουργήσει, πάλι με συνεργαζόμενους της ΕΔΑ, αριστερό «Αγροτικό Κόμμα».

Το Κόμμα των Φιλελευθέρων βρίσκεται σε κρίση που αρχίζει αμέσως μετά τις εκλογές. Ο Σοφοκλής Βενιζέλος με επιστολή του στο βασιλιά Παύλο στις 1 Ιουλίου του 1958 εκφράζει τις σκέψεις του για τις εκλογές και την πολιτική κατάσταση, και διατυπώνει ορισμένα παράπονα. Ο Βασιλιάς απαντά ψυχρά. Ο Βενιζέλος διαψεύδει στις εφημερίδες την ύπαρξη επιστολής: προτείνει ο Βενιζέλος «συμμαχική κυβέρνηση», δηλαδή Κεντροδεξιά με πρωθυπουργό άλλο, πλην του Καραμανλή, στέλεχος της Δεξιάς (π.χ. Κανελλόπουλος) και αναθέωση μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος. Ο Γ. Παπανδρέου απ' την άλλη δίνει ιδιαίτερη σημασία στα εκλογικά συστήματα και στη ιστορική του δεινότητα.

Ψυχρές οι σχέσεις Ανακτόρων-Κέντρου. Οι Παπανδρέου και Βενιζέλος δεν πηγαίνουν στη δεξίωση στις 28 Ιουνίου του 1958 για την ενηλικίωση του διαδόχου Κων/νου και την ορκωμοσία του σαν αξιωματικού. Στο μεταξύ, έχουμε έξαρση της ενδοκομματικής κρίσης. Πολλά ηγετικά και άλλα στελέχη του κόμματος, αξιώνουν να απομακρυνθούν οι δύο συναρχηγοί, που τους θεωρούν υπεύθυνους για την εκλογική ήττα. Βαρύνονται με το στίγμα της αποδοχής του εκλογικού νόμου. Στις 22 Ιουλίου 1958, οι δύο συναρχηγοί συγκαλούν την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος, με σκοπό να ξεκαθαρίσουν την κατάσταση. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι δεν είναι κατάλληλη στιγμή και προτείνουν να αναβληθεί η συζήτηση. Τη ζωηρότερη κριτική κατά των δύο συναρχηγών ασκεί ο βουλευτής Χαλκίδων κ. Μητσοτάκης. Ο Σ. Βενιζέλος ζητά να αποφασίσει η κοινοβουλευτική ομάδα για το θέμα της ηγεσίας. Ο Μητσοτάκης αντιπροτείνει να αποφασίσουν οι 300 υποψήφιοι του κόμματος των εκλογών. Εμμονή του Βενιζέλου και ψηφοφορία. Όλοι πλην Μητσοτάκη υπέρ των δύο συναρχηγών. Την ίδια μέρα ανακοινώνεται ότι διαγράφεται ο Μητσοτάκης από το κόμμα.

Ο Βενιζέλος περί τα τέλη Αυγούστου φεύγει για το εξωτερικό, ανακοινώνοντας, ότι έχει συμφωνήσει με τον Παπανδρέου να οργανωθεί το κόμμα και τον έχει εξουσιοδοτήσει εν λευκώ. Ο Παπανδρέου αρχίζει συννενοήσεις για την ενοποίηση των δυνάμεων του Κέντρου, μέσα στο φθινόπωρο. Προτού να φύγει, ο Βενιζέλος έχει δηλώσει στον Παπανδρέου ότι θα αποχωρήσει της ηγεσίας και θα το γνωστοποιήσει με δημόσιες ανακοινώσεις άμα τη επιστροφή του και ο Παπανδρέου θα μείνει μοναδικός αρχηγός. Πάντως οι Μαρκεζίνης και Στεφανόπουλος προτού καταλήξουν σε συμφωνία θέλουν να γνωρίζουν και τι σκέπτεται ο Βενιζέλος και γι' αυτό πηγαίνουν και τον συναντούν στη Λαϊκή. Ο Βενιζέλος τους επιβεβαιώνει ότι θέλει να φύγει από την ηγεσία και να μείνει απλό μέλος του κόμματος και βουλευτής, είναι σύμφωνος με την ενοποίηση του Κέντρου αλλά χωρίς να είναι ο ίδιος στη διοίκηση του νέου πολιτικού οργανισμού, πράγμα που φοβούνται οι Μαρκεζίνης και Στεφανόπουλος, υποπτευόμενοι ενδεχόμενο τορπιλισμό του νέου κόμματος από τον Βενιζέλο που θα έμενε έξω σαν πολιτική εφεδρία. Αλλά και ο Παπανδρέου αντιδρά, καταλαβαίνοντας ότι είναι αρχηγός «υπό αίρεση» και όταν επιστρέφει ο Βενιζέλος και δεν διεγερνίζει τις προθέσεις του, ξεσπά, πιεσμένος κάτω από το βάρος της πολεμικής των βενιζελικών και των αντιπαπανδρεϊκών.

Έχουμε ανταλλαγή επιστολών Παπανδρέου-Βενιζέλου, ό-

που τελικά ο Παπανδρέου αποχωρεί ο ίδιος από την συναρχηγία ενώ στις 6 Νοε. η Κ.Ο. εκλέγει προσωρινό αρχηγό τον Γόντικα και ο Βενιζέλος, προτείνει συνέδριο για να εκλέξει νέο αρχηγό, που ορίζεται για τις 23 Νοεμβρίου 1958. Δεν προσέρχεται ούτε ο Παπανδρέου, ούτε ο Βενιζέλος. Ο Παπανδρέου απευθύνει μήνυμα, όπου εξηγεί τους λόγους παραιτήσεώς του από την ηγεσία, την αυτοτέλεια κινήσεων του Βενιζέλου, την επίθεση εναντίον του φίλων του Βενιζέλου.

Έτσι, η διάσταση ανάμεσα στους δύο συναρχηγούς εκδηλώνεται τώρα με τη διάσπαση του κόμματος, που αρχίζει μετά το συνέδριο, όπου μετά από δύο ψηφοφορίες δεν μπόρεσε να βγει αρχηγός. Ο Βενιζέλος και Παπανδρέου δεν βρίσκουν συμβιβαστική λύση και ο τελευταίος αποχωρεί και παραμένει ανεξάρτητος στα πλαίσια του Φιλελευθέρου Δημοκρατικού Κόμματος. Στις 19 Δεκεμβρίου ο Σ. Βενιζέλος ανακοινώνει ότι δέχεται να αναλάβει και πάλι την αρχηγία των Φιλελευθέρων. Τον ακολουθούν 20 από τους 34 Φιλελευθέρους Βουλευτές. Από τους υπόλοιπους πέντε ακολουθούν τον Γ. Παπανδρέου (Ν. Μπακόπουλος, Έξαρχος, Κοκκέδης) και άλλοι έχουν δηλώσει πως είναι ανεξάρτητοι (Γ. Μαύρος, Κ. Μητσοτάκης, Γ. Νόδας, κ. α). Έτσι, τα πράγματα, για άλλη μια φορά δείχνουν ότι είναι αδύνατη η συνύπαρξη στο ίδιο κόμμα των Γ. Παπανδρέου και Σ. Βενιζέλου, αλλά και ότι το Κόμμα των Φιλελευθέρων, δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί στο ρόλο της κύριας δύναμης στην αντικυβερνητική παράταξη και να διεκδικήσει την εξουσία.

Εν τω μεταξύ οι ζυμώσεις συνεχίζονται. Από τα τέλη του 1958, ο Μαρκεζίνης βρίσκεται σε στενή επαφή με τον Βενιζέλο και συζητούν την ενοποίηση των κομμάτων τους και σε γενικότερη συνεργασία της Αντιπολίτευσης. Παρόλο ότι οι συνεννοήσεις δεν καταλήγουν στη συγχώνευση Φιλελευθέρων και Προοδευτικών, οδηγούν σε κάποιο συντονισμό στη δράση τους, στα βασικά θέματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Ήδη την εποχή αυτή οι θέσεις του Γ. Παπανδρέου πλησιάζουν στα βασικά θέματα τις κυβερνητικές θέσεις και κατηγορεί τον Μαρκεζίνη για ευθυγράμμιση με την ΕΔΑ.

Στις αρχές Νοεμβρίου 1959 η κοινοβουλευτική ομάδα των Φιλελευθέρων εξουσιοδοτεί τον Βενιζέλο εν λευκώ να χειριστεί το θέμα συνεργασίας και της ενότητας του Κέντρου. Ορισμένοι Φιλελεύθεροι υποστήριξαν την ιδέα για την συγχώνευση του κόμματός τους με τους Προοδευτικούς, σε πρώτη φάση και σε δεύτερη με την «Δημοκρατική Ένωση» του Τσιριμώκου και με την αριστερή «Νέα Αγροτική Κίνηση». Όμως οι περισσότεροι διαφώνησαν με την συγχώνευση και όλοι σχεδόν συμφώνησαν, ότι αν ο Γρίβας οργάνωνε γενικότερη κίνηση για να ανατρέψει τον Κ. Καραμανλή, θα τον ενίσχυαν. Τον Φεβρουάριο του 1960 εμφανίζεται η Νέα Πολιτική Κίνηση. Ήδη ωρίμασε ο καιρός για σοβαρότερες κινήσεις και για την τελική σύνθεση του κεντρικού χώρου.

β. η ενότητα της Δεξιάς

Παράλληλα και αντίθετα με το διάσπαρτο φιλελεύθερο χώρο, η Δεξιά είναι ενωμένη.

Το εκλογικό ποσοστό της Δεξιάς παραμένει πάντα υψηλό γύρω στο 40% και άνω. Παραθέτουμε ένα πίνακα με το ποσοστό ψήφων και εδρών των τάσεων (σε παρένθεση το ποσοστό εδρών).

Εκτός του υψηλού ποσοστού της η Δεξιά έχει έναντι των αντιπάλων της του Κέντρου ένα πλεονέκτημα: την ενότητα. Το Κέντρο πάλι έχει ένα ποσοστό του 30% και άνω παρ' ότι διασπασμένο, που σημαίνει ότι χάνει και ένα ποσοστό συντηρητικών ψήφων (φόβος μη χαθεί η ψήφος τους), εν όψει της ΕΔΑ που ανεβαίνει και σταθεροποιείται ανάμεσα στο 10-15%

Η αποτυχία Πλαστήρα καθοριστική στη βραδύτερη σε σχέση με τη Δεξιά συσπείρωση του Κέντρου. Εξ' άλλου το Κέντρο έχει να αντιμετωπίσει την πίεση και τη κεντρόφυγο τάση και από δεξιά και από αριστερά. Ενώ η Δεξιά μόλις αποφύγει το σχηματισμό Άκρας Δεξιάς δεν έχει να «επιβλέπει» παρά μόνον τα σύνορα της προς το Κέντρο, είτε σαν άνοιγμα για κάλυψη μεγαλύτερου εκλογικού χώρου, είτε σαν γραμμή άμυνας κατά των αποσκιρτήσεων.

Το θέμα είναι ότι η Δεξιά αν εξαιρέσει κανείς τις αποσκιρτήσεις Ράλλη, Παπαληγούρα και των άλλων το 1958 που οδήγησαν στις εκλογές εμφανίζεται ενιαία. Συντελεστές ο ανταρχικός ηγέτης (Παπάγος, Καραμανλής), και οι ισχυροί εξωκοινοβουλευτικοί παράγοντες (Βασιλιάς, σύμμαχοι, επιχειρηματικός κόσμος), ενώ τα κόμματα του Κέντρου κατάλαβαν ότι μόνο η ενότητα θα τους επέτρεπε να αντιμετωπίσουν τη Δεξιά. Ενότητα όμως, που ήταν δύσκολη να γίνει λόγω των προσωπικών φιλοδοξιών των δελφίνων του Κέντρου που δεν δέχονταν υποταγή υπό άλλο αρχηγό έξω από τον εαυτό τους συνεπικουρο μάλιστα και το γεγονός ότι αντίθετα με τη Δεξιά δεν κατείχαν την εξουσία έτσι, ώστε ο όποιος αρχηγός να προβαίνει στις αναγκαίες «διευκολύνσεις» –από κείνες που εξασφαλίζει η διακατοχή της εξουσίας– προς τους υπολοίπους και να τους διατηρεί με τον τρόπο αυτό στο άρμα του.

Β. Οι κινήσεις Γρίβα και άλλων

Η άνοδος της ΕΔΑ στο 25% μετά τις εκλογές του 1958 προβληματίζει, στο μέτρο που ήταν αποδοκιμασία στον καταθρονησιασμό του Κέντρου και στην αδυναμία του να παίξει ένα ρόλο πρωταγωνιστικό στα πολιτικά πράγματα και ωθεί σε σοβαρότερες προσπάθειες για συσπείρωση.

α. Γρίβας

Μετά τις συμφωνίες της Ζυρίχης –Λονδίνου για την επίλυση του Κυπριακού δεν επιτρέπεται πλέον στον Γρίβα– Διγενή να

	1952	1956	1958	1961
Δεξιά	49,22% (82%)	47,38% (55%)	41,17% (57%)	50,81% (59%)
Κέντρο	34,22% (17%)	} 48,15%(44%)	20,68% (12%) 10,62% (3%)	33,66% (33,5%)
Αριστερά	9,55% (-)		24,33%(26,5%)	14,63% (8%)

παραμένει στην Κύπρο και στις 17 Μαρτίου 1958 γυρίζει στην Αθήνα, όπου και αποθεώνεται σαν «εθνικός ήρωας». Την εποχή εκείνη το πολιτικό κλίμα στην Ελλάδα είναι οξυμένο. Κατηγορίες στη Βουλή ότι η ΕΡΕ δημιουργεί κομματικό κράτος, υπόθεση Κόλδερ και Μέρτεν γερμανών εγκληματιών πολέμου και προσπάθεια σύνδεσης με το όνομα του Καραμανλή. Νέα συζήτηση για το μνημόνιο του 1955, κρίση στην εκκλησία, διωγμοί και διώξεις αριστερών, η κυβερνητική εξωτερική πολιτική. Παράλληλα, απεργίες και συγκρούσεις δημιουργούν κοινωνική αναταραχή, ανησυχίες για τη διεθνή συγκυρία και κρίση. Σ' αυτή την πολιτική αναστάτωση ο Βενιζέλος βλέπει το Γρίβα με το πρόσφατο αυξημένο κύρος σαν νέο Παπάγο και τον πιέζει να πολιτευθεί. Ο Γρίβας φοβάται όμως παρόμοια αποτυχία του με εκείνη των εκλογών του 1950. Τελικά, στις 19 Ιουλίου 1959 ο Γρίβας ανακοινώνει ότι αποφάσισε να πολιτευθεί γιατί στις περιόδους του διαπίστωσε το «... έντονο αίτημα του λαού να ηγηθεί ενός νέου πολιτικού κινήματος».

Στο μεταξύ όλες οι προσπάθειες που καταβάλλουν διάφοροι Κεντρικοί παράγοντες για ενοποίηση στα μέσα Αυγούστου αποτυγχάνουν και ο Γρίβας στις 29 Οκτωβρίου, επίσημα μπαίνει στην πολιτική «...για μια ειρηνική επανάσταση εις ένα κίνημα ανανεώσεως και εξυψώσεως της πολιτικής μας ζωής από το οποίο εξαιρείται μόνο η 'Ακρα Αριστερά», όπως λέει στη διακήρυξή του.

Ο Βενιζέλος με το Κ.Φ., ο Στεφανόπουλος με το Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα, ο Κασιώτας με το Προοδευτικό Εργατοτεχνικό Κόμμα, ο Παπαπολίτης με την ΕΠΕΚ και ο ανεξάρτητος βουλευτής Αιτωλοκαρνανίας Χούτας μετά από συνηνοήσεις προσχωρούν στη Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας, όπως βαπτίστηκε με αρχηγό το Γρίβα και κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο τον Κωστόπουλο, οπότε και ο Γρίβας στις 6 Νοεμβρίου δημοσιεύει μια έκθεση των προγραμματικών του αρχών τη «Διακήρυξη προς τον Λαόν». Τα βασικά σημεία, της πολιτικής του είναι ο «ηθικός καθαρισμός δια της εφαρμογής του πόθεν έσχες και η αναδημιουργία της χώρας». Φιλοδυτικός, ειρηνικός προανατολισμός, κατάργηση των εκτάκτων μέτρων, του ρουσφετιού. Λύση στο πρόβλημα της απεργίας, του συνδικαλισμού, της κοινωνικής ασφάλισης, της στέγασης, της παιδείας, της επαρχίας.

Παραμένουν τελικά έξω από την ΚΕΑ, η Ν.Π.Κ., το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα του Παπανδρέου που επιδιώκει σύμπραξη με την ΕΡΕ, η Δημοκρατική Ένωση του Τσιριμώκου και οι Προοδευτικοί του Μαρκεζίνη. Συνεπώς και πάλι η συσπείρωση των δυνάμεων του Κέντρου δεν πραγματοποιείται. Πάντως ο Βενιζέλος μιλάει για ένα νέο 1909.

Ο Γρίβας αρχίζει περιόδους σ' όλη την Ελλάδα. Πρώτα στη Θεσσαλία και Μακεδονία, έπειτα στη Πελοπόννησο. Εκφωνεί οξυτάτους αντικυβερνητικούς λόγους και αναπτύσσει το πρόγραμμά του. Αποστέλλει επιστολές στους Μαρκεζίνη, Παπανδρέου, Τσιριμώκο για ένωση μετ' αυτών (29 Ιουνίου 1961) χωρίς όμως αποτέλεσμα. Οι εξελίξεις όμως τον προδίδουν γιατί τα παρασκήνια έξω και μέσα από την ΚΕΑ δρουν. Με πρωτοβουλία Μαύρου, Μητσοτάκη και Τσιριμώκου γίνονται επαφές για ένωση όλων των ομάδων που δεν έχουν δεχτεί το Γρίβα, ενώ ο Βενιζέλος διαπραγματεύεται από το Φεβρουάριο με τον Τσιριμώκο που έμεινε έξω από το Δ.Κ.-ΑΦΕ του Παπανδρέου. Δεν συμφωνούν όμως και ο Γρίβας επιδιώκει λίγο ακόμα.

Φθάνουμε πλέον στην ομιλία Γρίβα στο Μαρκόπουλο στις 3 Σεπτεμβρίου, όπου απογοητευμένος από το παρασκήνιο αποκαλεί τους πολιτικούς «πολιτικάντρες» και λέει ότι την ενότητα και αλλαγή δεν μπορούν να τη δώσουν τα παλαιά αποτυ-

χημένα κόμματα. Προκαλεί ζωνήρη δυσφορία στα στελέχη της ΚΕΑ που με το Βενιζέλο αναγγέλουν ότι διακόπτουν τη συνεργασία με το Γρίβα γιατί επέτυχε να ενώσει τα κόμματα από ΕΡΕ ως την ΕΔΑ. Ο Γρίβας με τη σειρά του αποσύρεται της πολιτικής.

Έτσι, η προσπάθεια δημιουργίας ενός μεσσιανικού κινήματος αποτυγχάνει. Πάντως, πιστεύουμε, ότι ο Γρίβας ήταν δύσκολο να πετύχει, γιατί ήταν γνωστός δεξιός, ιδρυτής της «Χ» και άρα ακατάλληλος για να προσελκύσει και κεντροαριστερά στοιχεία. Εξ άλλου η επιβολή του εκ των άνω δεν άρεσε στους δελφίνους γιατί έθιξε τις προσωπικές τους φιλοδοξίες. Η ΚΕΑ υπήρξε ένα κακέκτυπο της ΕΠΕΚ του Πλαστήρα σε σχέση με το λαϊκίστικο στοιχείο που ελκύει η αίγλη του στρατηγού και το πρόγραμμα του ξεσηκώνει το λαϊκό ενθουσιασμό και το πολιτικό του ρεπερτόριο δεν είναι καθόλου περιορισμένο (αντίθετος ο Μαγναυδ), προοδευτικό παρ' ότι είναι γνωστός δεξιός, αντικομμουνιστής (όμως ζητά κατάργηση των έκτακτων μέτρων), αντικαραμανλικός και μόνο μ' αυτό το γνώρισμα μπορούσε να σταθεί στο Κέντρο όπως και άλλος (Στεφανόπουλος). Πάντως, δεν πιστεύουμε, πως μπορούσε να πετύχει στις ενωτικές προσπάθειες που απαιτούν ιδιαίτερη ευκαμψία και ευκινησία στο μέτρο που σαν αξιωματικός ήταν ζυμωμένος και φτιαγμένος αλλιώς, στα μέτρα των Στρατιωτικών Σχολών. Πόσο μάλιστα όταν οι πολιτικοί που από καμιά στιγμή φοβούμενοι μήπως ο Γρίβας αν ερχόταν στην εξουσία, ισχυροποιήσει τη θέση της Δεξιάς, άρχισαν να σκηνοθετούν από πίσω του.

β. Νέα Πολιτική Κίνηση

Η διάσπαση των Φιλελευθέρων τον Δεκέμβριο του 1958 οδήγησε μια ομάδα πολιτευτών να δηλώσουν ανεξάρτητοι (Γ. Μαύρος, Κ. Μητσοτάκης, Γ. Νόδας) και να μην ακολουθήσουν ούτε τον Σ. Βενιζέλο, ούτε τον Γ. Παπανδρέου. Η κίνηση θα εξελιχθεί και στις αρχές Φεβρουαρίου 1960 ονομάζεται «Νέα Πολιτική Κίνηση» ή «Ομάδα των Δέκα». Αποτελείται από δέκα βουλευτές, σημαντικά οι περισσότεροι στελέχη του πολιτικού κόσμου, που διαφώνησαν με τις ηγεσίες τους - Φιλελευθέρων και ΕΡΕ.

Η προσπάθεια είναι πολύ ενδιαφέρουσα στο μέτρο που συνενώνει Δεξιούς παράγοντες και Κεντρώους, παρουσιάζουν μια διακήρυξη που τοποθετείται σωστά πάνω στην τότε κατάσταση και προβάλλει ένα προτόγνωρο αίτημα, την ανάγκη για συγχρονισμένο πολιτικό οργανισμό πέρα από τις αρχηγικές προσωποκρατικές και προσωπολατρικές κομματικές δομές. Έτσι και αν τελικά δεν τελεσφόρησε η κίνηση δεν παύει να είναι ένας προπομπός ορισμένων σύγχρονων προοδευτικών αντιλήψεων -εδώ και το ενδιαφέρον της- και από μια άποψη πιστεύουμε ότι εμπλούτισε έναν υπολανθάνοντα γενικώτερο πολιτικό προβληματισμό.

Η «ομάδα των Δέκα» αποτελείται από τους Γ. Νόδα, Γ. Μαύρο, Κ. Μητσοτάκη, Στ. Αλαμανή, Φ. Ζαΐμη, Π. Παπαληγούρα, Ι. Ζίγη, Εμ. Λουκάκη, Ι. Τούμπα, Δ. Κωστή. Θα προστεθούν και οι Γ. Ράλλης και Δ. Παπασπύρου που δεν είχαν εκλεγεί βουλευτές το 1958. Στη διακήρυξή τους υποστηρίζουν ότι η «αδικαιολόγητος καθυστέρησής μας σε όλους τους τομείς προσλαμβάνει πλέον τις διαστάσεις εθνικού κινδύνου». Κάνουν λόγο για την ανοργάνωτη γραφειοκρατία και την «οργανωμένη φαυλοκρατία» την αντιδικία Κράτους και πολίτη, την άδικη κατανομή του εθνικού εισοδήματος, την διάσπαση της Πολιτείας με τη νεολαία, την κρίση της δημοκρατίας, που την αποδίδουν στην «ανήθικη τακτική της ψηφίσεως εις παραμονάς εκλογών εκδιαστικών νόμων προς όφελος του κυβερνώ-

ντος κόμματος» και την εξαιτίας αυτών των μεθόδων συμπαράταξη κομματικών ομάδων, χωρίς ιδεολογική συγγένεια. Αποδίδουν επίσης την κρίση της δημοκρατίας στην τακτική να λύνονται τα μεγάλα προβλήματα της χώρας έρημη της Βουλής, στην παραβίαση των ατομικών ελευθεριών, στα ανελεύθερα μέτρα, στην επέκταση εκδιασμών στους πολίτες, στην προσπάθεια εξαγοράς του Τύπου και στην πόλωση. «Η πολιτική ανωμαλία δεν δύναται να αντιμετωπισθεί δια της ματαιώς επί μακρόν επιδιωχθείσης τεχνητής συγκολλήσεως των κατακερματισμένων δυνάμεων της Εθνικής αντιπολιτεύσεως. Θα τερματισθεί μόνον δια της δημιουργίας νέου πολιτικού οργανισμού με ολοκληρωμένο πρόγραμμα και ιδίαν σαφή πολιτική γραμμή».

Η Ν.Π.Κ. δεν επρόκειτο να έχει σοδαρή απήχηση, σε μια χώρα που τα κόμματα είναι ακόμα σε μεγάλο βαθμό, αρχηγικά. Εξάλλου η ιδεολογική ανομοιογένεια θα αποτελέσει αρνητικό στοιχείο που θα επιταχύνει όπως θα δούμε την διάλυσή της. Και από την πρώτη στιγμή την βαρύνει η υποψία της κοινής γνώμης, ότι έχει την ανακτορική εύνοια – εξαιτίας της συμμετοχής κυρίως στην κίνηση των Π. Παπαληγούρα και Γ. Ράλλη που πρωτοστάτησαν στην διάσπαση της ΕΡΕ το 1958. Οι διασπαστικές τάσεις αρχίζουν να εμφανίζονται παράλληλα με τις πρωτοβουλίες της ΝΠΚ να συνασπισθεί το κέντρο υπό τον Παπανδρέου, με ενέργειες Μαύρου, Μητσotάκη και Τσιριμώκου, προκαλώντας τις πετυχημένες πια ζυμώσεις που οδήγησαν στην ίδρυση της Ένωσης Κέντρου.

II. Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ

Παρακολουθήσαμε τις προσπάθειες για ενότητα του Κέντρου και είδαμε ότι όλες αποτυγχάνουν· στη δεύτερη ενότητα θα δούμε τις πετυχημένες εκείνες προσπάθειες που δημιούργησαν την Ένωση Κέντρου, και θα αφιερώσουμε ένα μέρος στον άνθρωπο που διάλεξε για αρχηγό της και που την οδήγησε στην εκλογική νίκη.

(Α) Η ενότητα

Τα πάντα είχαν ωριμάσει ώστε η σκυτάλη του αστικού χώρου να περάσει από τα χέρια των συντηρητικών στα χέρια των Φιλελευθέρων. Πρωτού διακρίνουμε τις τάσεις που συνέτειναν στην συνισταμένη της Ε.Κ., θα αναφερθούμε στις ανάγκες που έκαναν τις τάσεις να ενωθούν και να εκφράσουμε μερικές σκέψεις πάνω στο πως βλέπουμε την Ένωση Κέντρου: ενιαίο σχήμα ή συγκόλληση σχημάτων.

α. Η εναλλακτική λύση

Μετά τις εκλογές της 11ης Μαΐου 1958 η ΕΔΑ με το 24,43% των ψήφων καταλαμβάνει 26,33% των εδρών και τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης στη Βουλή, δεύτερο πολιτικό κόμμα, μετά την ΕΡΕ του Κ. Καραμανλή. Αναμφισβήτητη επιτυχία, που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον κατακερματισμό των κεντρικών σχηματισμών, και στους ψήφους αποδοκιμασίας κατά του Κέντρου που δεν έλεγε να ενωθεί. Πάντως, η εντυπωσιακή αυτή άνοδος της ΕΔΑ, λιγότερα από δέκα μόλις χρόνια από τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, πρόδιδε μια σαφή επιθυμία για αλλαγή από τη δεξιά κυριαρχία. Ωστόσο η επιθυμία αυτή, βρίσκει, την πλήρη της δικαίωση με την δημιουργία της Ένωσης Κέντρου γιατί η κεντρώα εναλλακτική λύση φαίνεται

να έχει μια δυναμική και αυτό γιατί ο κόσμος ήθελε ένα εκδημοκρατισμό της δημοσίας ζωής της χώρας που μόνο το Κέντρο νομίζουμε μπορούσε να φέρει.

1. Εναλλακτική λύση εκ του αστικού χώρου

Για πολλά χρόνια η αντίθεση ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ (Λαϊκό Κόμμα, ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ, δέσποζε στην ελληνική πολιτική ζωή και οι δεύτεροι αποτελούσαν την αριστερά της πολιτικής ζωής. Στην Ευρώπη οι Φιλελεύθεροι υποχρεώθηκαν να παραχωρήσουν τη θέση τους στην ΑΡΙΣΤΕΡΑ, γέννημα της Βιομηχανικής Επανάστασης, υποκαθίσταντο απ' αυτή και έχαναν μέρος της σημασίας τους. Στην Ελλάδα αντίθετα έχουμε ένα τρικομματισμό με το Κέντρο να ανεδείναι κι αυτό γιατί η χώρα δεν έχει ακόμα συνέλθει από τους πολέμους και δεν έχει εκδημοκρατισθεί. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες λοιπόν κάνουν την ΑΡΙΣΤΕΡΑ να χάνει σε εκλογική σημασία. Συνεπακόλουθο ένας γενικότερος συντηρητισμός με την πλατειά σημασία του όρου στο μέτρο που τόσο η ΕΡΕ, όσο και οι κεντρώοι σχηματισμοί τελικά είναι κόμματα της αστικής καθεστηκίας τάξης των οποίων οι αποκλίσεις δεν νομίζουμε ότι είναι τόσο αγεφύρωτες.

Πέρα από το θέμα της προάσπισης της καθεστηκίας τάξης που δεν θίγεται, δύο εκφάνσεις συντηρητισμού, ένας πατροπαράδοτος και ένας φιλελεύθερος ερμηνεύουν ίσως καλύτερα απ' τους όρους Δεξιά και Κέντρο τις υπάρχουσες διαιρέσεις. Ο μεν πατροπαράδοτος συντηρητισμός ακολουθεί τη γραμμή του παλιού λαϊκού κόμματος· προσήλωση στη μοναρχία, κλειστός σε μεταρρυθμίσεις, σταθερότητα στις υφιστάμενες σχέσεις και δομές. Ο φιλελεύθερος συντηρητισμός απ' την άλλη είναι η συνέχεια της βενιζελικής γραμμής, δέχεται τον συνταγματικό ρόλο του μονάρχη, διαπνέεται από τον άνεμο της αλλαγής θέλει μεταρρυθμίσεις, χωρίς βέβαια να αλλάξει τις βασικές δομές και θεσμούς.

Ήταν κατά τη γνώμη μας το αίτημα του καιρού ένας εκδημοκρατισμός, μια διάθεση αλλαγής προς κάτι καλύτερο μέσα όμως στον αστικοφιλελεύθερο χώρο. Άλλωστε η καθεστηκία τάξη ήταν δύσκολο να ανατραπεί και το θέμα δεν ήταν να ανατραπεί τελικά, αλλά να πάρει τη θέση που πραγματικά της άξιζε.

2. Απομάκρυνση της ΕΔΑ από αξιωματική αντιπολίτευση

Κατά τη σύμπραξη με Κεντρώα και Δεξιά κόμματα η ΕΔΑ στις εκλογές του 1956 επέτυχε να εξέλθει της ηθικής απομόνωσης και να εκλεγούν όλοι οι υποψήφιοί της. Η συνεργασία αυτή κατέστησε τα συνεργασθέντα αστικά κόμματα ύποπτα εις τα συντηρητικά στρώματα και συνεκεντρώθηκαν γύρω από την ΕΡΕ και έτσι απέκτησε συνεκτικότητα και σταθερή εκλογική επιφάνεια, ενώ μειώθηκε η εκλογική αντινοβολία των κομμάτων του Κέντρου κατά τις εκλογές του 1958. Η συνεργασία ΕΔΑ και Κέντρου έκανε να πιστεύουν πολλοί ψηφοφόροι ότι δεν υπάρχει πλέον «κίνδυνος» από την ΕΔΑ και δυσαρεστημένοι από τα άλλα κόμματα την ψηφίζουν το 1958.

Πράγματι η άνοδος της ΕΔΑ προβλημάτισε όλο το πολιτικό φάσμα και ήταν επιτακτική η ενότητα του Κέντρου για να απομακρυνθεί από αξιωματική αντιπολίτευση. Αίτημα των συντηρητικών ψηφοφόρων που ψήφισαν Καραμανλή προκειμένου να μην ενισχυθεί η ΕΔΑ. Αίτημα των κεντρώων που κατακηνηθήθηκαν, να συσπειρωθούν για να καταλάβουν την προηγούμενη θέση τους και για να διεκδικήσουν την εξουσία.

Αίτημα και των Κεντροαριστερών που είχαν κοινωνιστικούς ή μεταρρυθμιστικούς προσανατολισμούς - Κοινωνιστική Αριστερά (άρνηση του συντηρητισμού και του σοσιαλισμού, όπως εκφράζεται από την ΕΔΑ), μια και το εκτός νόμου ΚΚΕ δρούσε νόμιμα μόνο μέσω της ΕΔΑ την οποία και έλεγχε, οπότε η απόχρωση αυτή των κεντροαριστερών θα στραφεί προς την Ένωση Κέντρου.

3. Ανησυχία του ξένου παράγοντα - ψυχροπολεμική περίοδος

Δεν διέφερε στην ουσία όπως προείπαμε η Δεξιά από το Κέντρο, γι' αυτό και η ενότητα της Δεξιάς με την βοήθεια των ΗΠΑ και της διακατοχής της εξουσίας, εμπόδιζε το Κέντρο να ενωθεί. Οι σοφιστές του Στέιτ Νηπάρτμεντ επανέξετασαν τα ελληνικά πολιτικά θέματα με την ανάληψη της Προεδρίας των ΗΠΑ από τον Κένεντυ, ώστε ο ρόλος του δεύτερου κόμματος να μεταταθεί από την αριστερά (ΕΔΑ) στο Κέντρο και αποδίδουν στην αποκατάσταση της ενότητας των διάσπαρτων δυνάμεων της κεντρίας παράταξης και δια τον προεδρευτή Έλλις Μπρίγκς και της CIA ενθαρρύνουν τις πολιτικές φιλοδοξίες του Γρίβα και καταστρώνουν σχέδια δια να τον επιβάλλουν αρχηγό του ενοποιημένου Κέντρου.

Οι Αμερικανοί εξακολούθησαν να υποστηρίζουν τον Καραμανλή, πίστευαν όμως ότι μετά την εμφάνιση της Αριστεράς ήταν απαραίτητος ένας ισχυρός κεντρώος σχηματισμός για να διατηρήσουν της επιρροή τους, σε ένα πολιτικό κόσμο δικομματικό, συντηρητικό και αμερικανόφιλο. Έτσι προέβλεπαν συστηματικά τους Φιλελευθέρους να ενωθούν και υπαινείχθηκαν μάλιστα ότι θα τους ήταν ευπρόσδεκτη μια Κυβέρνηση Κέντρου. Αυτό τόνισαν στον Σ. Βενιζέλο όταν επισκέφθηκε τις ΗΠΑ. Αυτό το νόημα έχει και η επίσκεψη στην Αθήνα στις 28 Ιουνίου 1961 του Μάκ Γκί, υφυπουργού του Στέιτ Νηπάρτμεντ. Η επίσκεψη αυτή έδινε συνέχεια σε επαφές που είχε πραγματοποιήσει η Αμερικανική Πρεσβεία με πολλούς ηγέτες του Κέντρου.

Η σύγκρουση Ανακτόρων-Καραμανλή, οι φιλογαλλικές και φιλοευρωπαϊκές θέσεις του τελευταίου άναψαν το πράσινο φως για την εξουσία στην Ένωση Κέντρου, με σύμφωνες τις ΗΠΑ, την Αγγλία, τα Ανάκτορα. Εγγύηση η ύπαρξη μέσα στην Ε.Κ. και του Σ. Βενιζέλου, ανθρώπου σαφώς συντηρητικού και έχοντος σχέσεις με τα ανάκτορα και τον επιχειρηματικό κόσμο.

Πέραν τούτου οι κεντρώες λύσεις είναι λυσιτελείς και λειτουργικές την εποχή που οι ψυχροπολεμικές συγκυρίες καθιστούν πολιτικά αδύνατη τη μεθόδευση προωθημένων κοινωνικών διαζεύξεων, ενώ οι ίδιες αυτές λύσεις εμφανίζονται εντελώς παρωχημένες από την στιγμή που καθίσταται δυνατή η διατύπωση μιας στιβαρής εναλλακτικής πολιτικής που να εκτείνεται στις σοβαρότερες ταξικές αντιθέσεις του συγκεκριμένου κοινωνικού σχηματισμού. Και η εποχή στην οποία αναφερόμαστε είναι η κατ' εξοχήν ψυχροπολεμική περίοδος και ο εκδημοκρατισμός μέσα από τη διατήρηση των θεσμών είχε απήχηση και εξέφραζε την λαϊκή ελπίδα.

4. Λαϊκή ελπίδα - η νέα γενιά

Με την μαζική κάθοδο πληθυσμού στις πόλεις δημιουργήθηκαν εκλογικές μάζες με νέες ανάγκες και για τις οποίες η πατροπαράδοτη προστασία, διατηρεί κάποιο ρόλο, πλην όμως μικρότερης σημασίας. Οι μάζες αυτές όμως έχουν απεναντίας ανάγκη, πέρα από ατομικά βοηθήματα, συλλογικών μέτρων.

Μόνο σχηματισμοί με ευρεία κοινοβουλευτική βάση, μπορούν να ανταπεξέλθουν πραγματικά σε τέτοια αιτήματα. Αλλά και η Δεξιά με τις καταρχήσεις της και τις ακρότητές της, συντέλεσε όχι σε ασήμαντο βαθμό στη δημιουργία του δεύτερου κόμματος. Χαρακτηριστικά πιστεύουμε ότι οι αλλαγές του εκλογικού συστήματος αποτέλεσαν ένα από τα μεγάλα κίνητρα ένωσης των Κεντρώων μια και οι συνασπισμοί ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένοι (απαγορευτικά υψηλά ποσοστά για τη β' κατονομή).

Τέλος, η νέα Γενιά περισσότερο ίσως από τους παλιότερους ανησυχεί ζητά ανανέωση του πολιτικού κόσμου. Αυτή τη νέα Γενιά προσεταιρίζεται η Ένωση Κέντρου και ειδικότερα ο Γ. Παπανδρέου που μιλάει μέσα της, την εμπνύχώνει, την φανατίζει. Στρέφεται προς αυτόν η νέα γενιά αναζητώντας ένα καλύτερο αύριο. «Όσοι νέοι έχουν στο μέτωπο την σφραγίδα της δωρεάς πρέπει να ευρίσκουν ανοικτό το δρόμο της μεγάλης ευδοκμήσεως» (Γ. Παπανδρέου).

(B) Πολιτικές ζυμώσεις

Μετά τις εκλογές του 1958 ο Τσιριμώκος με βουλευτές που εξελέγησαν σαν ανεξάρτητοι με την ΕΔΑ συγκροτεί τη Δημοκρατική Ένωση (8.9.58). Ο Βενιζέλος έχει επαφές με τον Μαρκεζίνη για την Ένωση. Ο Βενιζέλος είναι η κεντρώα μορφή της κίνησης του κέντρου για ενοποίηση· δεν προβάλλει λόγους ηγεσίας. Ο Παπανδρέου παραμένει μακριά των ζυμώσεων της Ενώσεως και δηλώνει δια φίλων τον ότι απαιτεί την αρχηγία, καραδοκεί όμως συνεργασία με τον Καραμανλή. Η ΝΠΚ επιδιώκει πρώτα να ενισχύσει την θέση της και συστήνει συνέδρια αργότερα για να συζητηθεί η Ένωση, αλλά δεν καρποφορεί η πρόταση. Ο Αλ. Μπαλατζής, αρχηγός του Αγροτικού-Εργατικού Κόμματος θέλει ένωση υπό τον Παπανδρέου, γιατί είναι εγγύτερα προς τα λαϊκά συμφέροντα και έχει συμμάχους.

Ταυτόχρονα με την ΚΕΑ του Γρίβα-Βενιζέλου, τα εκτός αυτής κόμματα αναγκάζονται να συνασπισθούν για να επιζήσουν. Όπως προείπαμε με επαφές των Μητσούτση, Μαύρου και Τσιριμώκου συνέρχονται οι αρχηγοί και η στελέχη της ΝΠΚ, του Αγροτικού Κόμματος και αποφασίζουν και αναθέτουν την αρχηγία στον Παπανδρέου, στις 11 Φεβρουαρίου 1961, από το οποίο μένει τελικά έξω ο Τσιριμώκος. Αρχικά, παίρνει μέρος στις ζυμώσεις για το νέο κόμμα και ο Μαρκεζίνης, που όμως επιμένει ότι το νέο σχήμα πρέπει να πραγματοποιηθεί η αρχή «ένα κόμμα, ένα πρόγραμμα, ένας αρχηγός». Δέχεται να είναι ο Γ. Παπανδρέου πρόεδρος του κόμματος και πρωθυπουργός σε περίπτωση εκλογικής νίκης, αλλά διεκδικεί για τον εαυτό του την αρχηγία. Οι υπόλοιποι διαφωνούν και έτσι ματαιώνεται η συμμετοχή των Προοδευτικών στο νέο κομματικό οργανισμό. Στο νέο κόμμα εκτός από το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κέντρο του Παπανδρέου, προσχωρούν 7 βουλευτές της Ν.Π.Κ. και το Αγροτικό-Εργατικό Κόμμα του Μπαλατζή. Μετά την διάλυση της ΝΠΚ οι Παπαληγούρας και Ράλλης έχοντας μείνει έξω από το νέο σχήμα, επιστρέφουν στην ΕΡΕ με την μεσολάβηση των ανακτόρων.

Η ΕΔΑ δραστηριοποιείται για την ενότητα των κομμάτων αλλά απορροείται από όλους γιατί αποδίδει στην ίδρυση Λαϊκού Μετώπου. Πράγματι πρόκειται για μια πρωτοβουλία που έτεινε στην συσπείρωση ολόκληρης της αντιπολίτευσης και ανελήφθει την περίοδο των επίπονων διαπραγματεύσεων για την ενότητα του Κέντρου. Δημοσιεύεται στις 23 Δεκεμβρίου 1960 μια έκκληση για τον σχηματισμό μιας αληθινά δημοκρατικής κεντρώας ένωσης. Το μανιφέστο εκείνο υπογράφουν 16

πολιτικοί ή παλιοί πολιτευτές που ανήκουν ή ήταν παλαιότερα μέλη διαφόρων κομμάτων των Φιλελευθέρων, της Νέας Αγροτικής Κινήσεως και της Δημοκρατικής Ενώσεως. Στην πραγματικότητα αντικείμενο του ελιγμού ήταν η συσπείρωση των αντικυβερνητικών δυνάμεων να μην καταλήξει σε απομόνωση της ΕΔΑ. Να εμποδισθεί η ανασύσταση του Κέντρου πάνω στη βάση και με το σκοπό του διμέτρου αγώνα κατά της Δεξιάς, αλλά και κατά της Αριστεράς. Η κίνηση απέτυχε· το Κέντρο συσπειρώθηκε εκτός της ΕΔΑ και από τότε δεν παραστράτησε ποτέ από την τακτική του διμέτρου αγώνα.

Μετά την ομιλία του Γρίβα στο Μαρκόπουλο διαλύθηκε η ΚΕΑ. Προ της διάλυσης είχαν γίνει παρασημαστικές ενέργειες των κομμάτων της ΚΕΑ με το συνασπισμό Παπανδρέου. Τώρα, ο Κατσώτας και ο Βενιζέλος συζητούν μαζί του αλλά προσκρούουν στο θέμα της αρχηγίας. Το θέμα αυτό κατόπιν πολλών συζητήσεων τακτοποιείται αναθέτοντας την αρχηγία στον Παπανδρέου. Εν τω μεταξύ τον Αύγουστο του 1961 ο Τσιριμώκος με το κόμμα του προσχωρεί στον Παπανδρέου.

Τελικά, στις 19 Σεπτεμβρίου 1961 εξαγγέλεται η ίδρυση της Ενώσεως Κέντρον, ως ενιαίο κόμματος και όχι σαν συνασπισμού γιατί προσχώρησαν οι αρχηγοί και τα στελέχη ως άτομα για να εδραιωθεί πειθαρχία. Εν τώ μεταξύ ο Σπ. Μαρκεζίνης με τους Προοδευτικούς σε λίγες μέρες συμφωνεί με τον Παπανδρέου για εκλογική συνεργασία υπό μορφή συνασπισμού. Ας δούμε τώρα τα κόμματα που διαλύθηκαν για να αποτελέσουν την Ε.Κ. (Πίνακας Ι). Κάτω από τον κάθε τίτλο η ημερομηνία ίδρυσης του σχηματισμού, ο αρχηγός του τη στιγμή της προσχώρησης στην Ε.Κ. και από και και πέρα από που έλκει άμεσα την καταγωγή. Στον Πίνακα ΙΙ υπάρχουν δύο στοιχεία. Στην κάθετη στήλη δίνονται τα ονόματα των 11 κομμάτων και στην οριζόντια στήλη οι έδρες ή το ποσοστό κατά εκλογή που συ-

γκέντρωναν. Στην κάθετη στήλη η παράθεση των κομμάτων ακολουθεί μια κατανομή σε κλίμακα Δεξιάς-Αριστεράς. Η αποτίμηση είναι καθαρά ενδεικτική και ακολουθεί τα κριτήρια της καταγωγής, ιδεολογίας και συνεργασίας στις εκλογικές μάχες.

γ. Ιδεολογία

Η ιδεολογικοπολιτική πλατφόρμα της ενότητας του Κεντρώου Χώρου είναι η εναλλακτική λύση που δεν έδινε η Δεξιά αλλά ούτε τα επί μέρους κόμματα, γιατί το καθ' ένα εξυπηρετούσε μέρους των σκοπών αυτών, όπως και ο τίτλος τους το λέει, το μεν κόμμα των Φιλελευθέρων ήταν η ιστορική επιδίωξη του παλιού κόμματος των Φιλελευθέρων δηλαδή κόμματος προοδευτικού συντηρητισμού, κεφαλαιοκρατικό, με έντονη ιστορία και εμφύτευση στο λαό.

Η ΕΠΕΚ ήταν η χαμένη ελπίδα για μια γνήσια προοδευτική σοσιαλδημοκρατική λύση· είχε απήχηση στους εργαζόμενους, τους αγρότες και γενικά τα λαϊκά στρώματα, όπως επίσης και σε όλο το προσφυγικό στοιχείο (λόγω ιστορικού ρόλου Πλαστήρα), χωρίς ιδιαίτερο πρόγραμμα, στηριζόμενη κυρίως στην ιστορικότητα του ιδρυτή της, αρχηγού της, και την γνησιότητά του στη συνείδηση του λαού. Δεν μπορούμε να το εντάξουμε στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κόμματα. Θα λέγαμε ότι συγκέντρωσε τις μη κομμουνιστικές δυνάμεις του ΕΑΜ, σε εποχή όπου στην Ευρώπη εκτός της Ελλάδας, οι αντίστοιχες δυνάμεις είχαν ανανεώσει όλο το φάσμα της πολιτικής ζωής, ενώ αντίθετα στην Ελλάδα, λόγω των γεγονότων του εμφύλιου πολέμου μεταπολεμικά, έχουμε το εξαιρετικό φαινόμενο της αναδίωξης του παλαιού πολιτικού κόσμου.

Το κόμμα Αγροτών-Εργαζομένων του Αλ. Μπαλτατζή, ιστορικά προερχόμενο από το κόμμα των Φιλελευθέρων, διάδο-

* Π Ι Ν Α Κ Α Σ . Ι Ι

ΔΕΞΙΑ	Έκλογικές Αναμετρήσεις					
	1946	1950	1951	1952	1956	1958
Κόμμα Έθνικοφρόνων	2,95% 9 έδρ.	-	-	-	-	-
Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα	-	-	-	-	-	2,94% * 2 έδρ.
Κόμμα Φιλελευθέρων	14,39% 48 έδρ.	17,25% 56 έδρ.	19,04% 57 έδρ.	34,22% * 26 έδρ.	48,15% * 26+43 έδρ.	20,68% 36 έδρ.
Άγροτικό Κόμμα	0,67% 1 έδρ.	-	-	-	-	-
Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κέντρο	-	-	-	-	-	-
Νέα Πολιτική Κίνηση	-	-	-	-	-	-
Προοδευτικό Έργατικό Κόμμα	-	-	-	-	-	-
Άγροτικό Έργατικό Κόμμα	-	2,62% 3 έδρ.	-	-	48,15% * 7 έδρ.	10,62% * 6 έδρ.
Ε.Π.Ε.Κ.	-	14,44% 45 έδρ.	23,49% 74 έδρ.	34,22% * 25 έδρ.	48,15% 15 έδρ.	10,62% 1 έδρ.
Δημοκρατικό Κόμμα Έργαζομένου Λαού	-	-	-	-	48,15% * 20 έδρ.	10,62% * 1 έδρ.
Δημοκρατική Ένωση	-	-	-	-	-	-

ΑΡΙΣΤΕΡΑ

* υποδηλώνει το ποσοστό του συνασπισμού στον οποίο ήταν το κόμμα.

χο κόμμα του προπολεμικού Αγροτικού Κόμματος του Ι. Σοφιανόπουλου, είχε θεωρητικά πιά σοσιαλίζουσες αρχές, στην πράξη όμως εκλογική πελατεία συντηρητική και περιορισμένο ως προς την εμφύτευση του στο Βορρά κυρίως, ενώ αντίθετα πιά σοσιαλίζων πρόγραμμα και μια προσπάθεια επιστημονικού προγράμματος ήταν η κίνηση Στ. Αλαμανή (Δημοκρατικό Κόμμα του Εργαζομένου Λαού) εκ της ΕΠΕΚ χωρίς ευρύτερη όμως απήχηση. Η κίνηση αυτή ακολουθεί τις αρχές του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού, που διακήρυξε η Σοσιαλιστική Διεθνής στη Φραγκφούρτη το 1951, δηλαδή την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και διεθνή δημοκρατία.

δ. Ουσιαστική ή τυπική ενότητα

Ζήτημα πραγματικά τίθεται εάν η ενότητα υπήρξε ουσιαστική ή τυπική δηλαδή αν επρόκειτο περί ενότητας ή απλώς περί συγκόλλησης σχημάτων. Εάν η Ε.Κ. είχε ή όχι τα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά κόμματος προορισμένου να διασπαστεί, όπως και διεσπάσθει ή όχι. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι στην σύμπτυξη της Ε.Κ., η συγκυρία φέρει σε μεγάλο βαθμό την ευθύνη. Το κόμμα συγκροτήθηκε από προσωπικότητες και συνδυασμούς τάσεων που μπορούν - κάτω από άλλες συνθήκες να μην συγκλίνουν, αν οι συνθήκες είναι αντίθετες μ' αυτές που προκάλεσαν την συσπείρωση. Ενδεχόμενα θέμα ηγεσίας ή υιοθέτησης της απλής αναλογικής να μπορούν να σηκώσουν κεντρόφυγο άνεμο στο κόμμα. Όταν μάλιστα το πολιτικό φάσμα στην

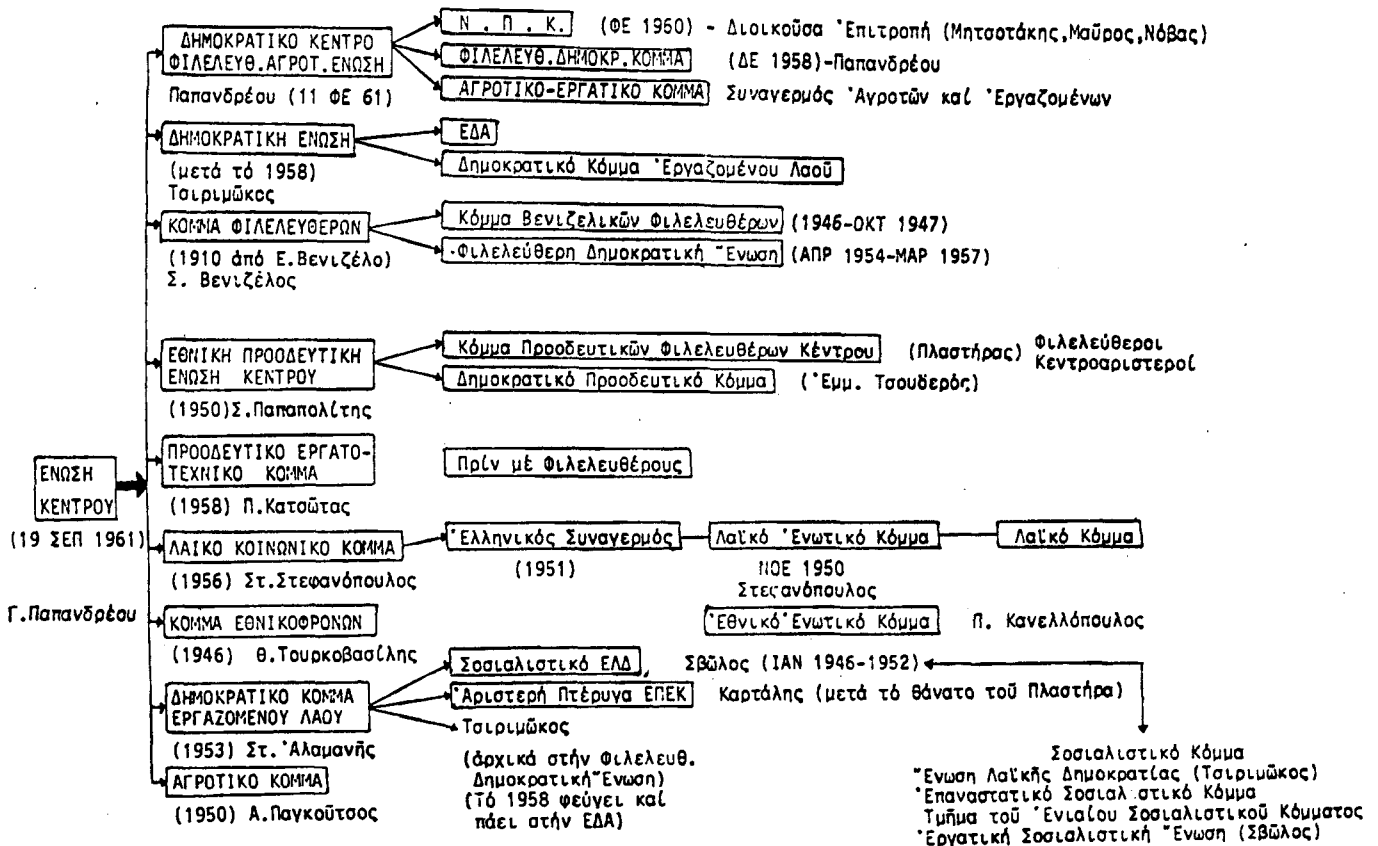
Ελληνική εμπειρία έχει ιδιομορφία λόγω της «εθιμικής» -έτσι που εξελίσσεται από πλευράς Ανακτόρων- επέμβασης του Στέμματος στα πολιτικά πράγματα, μια ενδεχόμενη επέμβαση του βασιλιά θα έθετε άραγε σε κίνδυνο την ενότητα; Ή πάλι, μια επέμβαση του ξένου παράγοντα, την οικονομικής ολογαφχίας, του Στρατού ή ακόμη μια δυναμική πολεμική από τα αντίπαλα κόμματα, θα μπορούσε να προκαλέσει ρωγμές στην ενότητα; Θα δούμε το ζήτημα θέτοντας ένα διπλό προβληματισμό. Πρώτα βλέποντας και κρίνοντας την Ε.Κ. σαν ενότητα σχήματος και μετά σαν συγκόλληση σχημάτων.

1. Η Ένωση Κέντρου σαν ενότητα σχήματος

Το κόμμα βαπτίστηκε πολύ σύντομα στην συνείδηση του Λαού το 1961. Υπήρχε ενιαία εκλογική ψυχή στη βάση που πίεσε τους αρχηγούς να συνειδητοποιήσουν την ενότητα. Εκείνο που βοήθησε την ενότητα της Ε.Κ. είναι η ανάληψη του Ανεγδότη Αγώνα αμέσως μετά τις εκλογές του 1961 ήταν η κρίσιμη περίοδος όπου θα φαινόταν αν το κόμμα θα διελύετο ή θα συνέχιζε ενωμένο. Όμως, φάνηκε στο σημείο αυτό, η αξία του Παπανδρέου που εκμεταλλεύθηκε την όποια βία και νοθεία των εκλογών.

Άλλος παράγοντας που βοήθησε την ενότητα του χώρου ήταν ο θάνατος του Βενιζέλου στις 7 Φεβρ. 1964, κυρίως ως προς την δεξιά του πτέρυγα. Ο γιός του Ελευθερίου Βενιζέλου άφησε ένα δυσαναπλήρωτο κενό, ωστόσο οι προσωπικές του

* Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι Ι Ι *

φιλοδοξίες, οι συνεχείς προστριβές του με τον Παπανδρέου, δεν μπορούσαν παρά να βλάψουν την ενότητα της Ε.Κ. όπως είχαν βλάψει και την ενότητα των Φιλελευθέρων.

2. Η Ένωση Κέντρου σαν συγκόλληση σχημάτων

Μια πρώτη απειθαρχία στις αποφάσεις του Αρχηγού έχουμε στις εκλογές του 1961. Παρ' ότι ο Παπανδρέου είπε ότι αυτός και οι βουλευτές του, δεν θα προσέλθουν να ορκισθούν στη Βουλή, 9 βουλευτές άλλοτε κόμια είχε τόσο έντονες προσωπικότητες και τόσους πολλούς τέως πολιτικούς αρχηγούς, αρχηγικές βλέψεις. Εδώ να παρατηρήσουμε ότι η κοινή γνώμη εμφανίζει μια τάση αυστηρότητας και αποδοκιμασίας σε κάθε προσπάθεια κομματικής διάσπασης, πολυθρηματισμού για προσωπικές διαφορές. Αυτό φάνηκε στην περίπτωση της διαμάχης Παπανδρέου-Βενιζέλου και στην περίπτωση των αποστατών.

Το μόνιμο άγχος και η διαφωνία Παπανδρέου-Βενιζέλου ήταν τροχοπέδη στην ενοποίηση αλλά και γενικότερα θέμα αρχηγίας στο κόμμα γιατί μπορεί να υποχώρησαν αρχικά στον Παπανδρέου για χάρη του γενικότερου συμφέροντος, τί θα συνέβαινε όμως μετά; Η σύγκρουση των Βενιζέλου-Παπανδρέου φανερώνει όχι μόνον την υποδόσκουσα εχθρότητα μεταξύ των, αλλά και τις βαθιές αντιθέσεις που υπήρχαν μέσα στην παράταξη. Τα ετερόκλητα στοιχεία από την ΕΔΑ έως την ΕΡΕ φοβίζονται. Υπάρχει ανομοιογένεια διάφορες πολιτικές πεποιθήσεις, ατομικές φιλοδοξίες, εγωισμοί.

Υπάρχει μια διστακτικότητα του Παπανδρέου να προχωρήσει το κόμμα σε γνήσια δημοκρατική οργάνωση βάσης (δεν συζητήθηκε ποτέ συνέδριο). Εξ άλλου ο μόνος τρόπος για να αποφύγει κανείς τις εσωτερικές κρίσεις και τις κεντρώφυγες τάσεις των δύο άκρων του κέντρου είναι η συντήρηση μιας προσεκτικής ακινησίας, πράγμα δύσκολο ειδικά για την Ε.Κ. που είχε επαγγελθεί εκδημοκρατισμό και δυναμική μορφή δράσης.

Συμπερασματικά και σχετικά με το αν τελικά από την στιγμή που ενώθηκαν οι κεντρικές δυνάμεις, κρυβόταν πίσω από όλη την διάχυτη αισιοδοξία το σπέρμα της αποστασίας, δεν αισθανόμαστε σίγουροι να δώσουμε μια άμεση απάντηση. Είναι πολλές οι παράμετροι που αυξομειώνουν το βάρος της απόδειξης και αλληλοσυγκρουόμενα τα όσα μπορούν να ειπωθούν, ειδικά για την χρονική στιγμή που ιδρύεται η Ε.Κ. Μετά περίπου από την χρονική στιγμή που γίνεται Κυβέρνηση το Κέντρο μέχρι το καλοκαίρι του 1965 είμαστε πιά σίγουροι να πούμε ότι κάτι δεν πήγαινε καλά. Δεν θεωρούμε απόλυτα σωστό το ότι η Ε.Κ. ήταν ένα μωσαϊκό ιδεών και κομμάτων, που κάποια μέρα θα έσπαγε. Άλλωστε τέτοιο ήταν η Δημοκρατική Ένωση, συνασπισμός των εκλογών του 1965 και όχι η Ε.Κ. του 1961, 1963, 1964, γιατί τελικά οι Κυβερνήσεις των αποστατών, είχαν για μέλη τους τα στελέχη από το Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα (Στεφανόπουλος) μέχρι την Δημοκρατική Ένωση (Τσιριμώκος) και δεν διελύθη το Κέντρο με το πρώτο φύσημα του αέρα, αλλά με την τέταρτη Βασιλική εντολή σχηματισμού κυβέρνησης.

Ίσως λοιπόν να ελόχευε η αποστασία, ίσως και όχι, ίσως και να ελοχεύει πάντα σαν δείγμα των προσωπικών φιλοδοξιών σ' όλα τα κόμματα. Πάντως, πιστεύουμε, πως αν η Ε.Κ. από το 1961 είχε προχωρήσει σε μία γραφειοκρατική δημοκρατική οργάνωση σύγχρονου κόμματος, η συνοχή της θα είχε πολύ ωφεληθεί γιατί η κομματική μηχανή θα είχε αντιτάξει στη ροπή της αποστασίας, την επιθυμία επιδίωξης που χαρακτηρίζει τα γραφειοκρατικά στοιχεία.

(Γ). Ο Γεώργιος Παπανδρέου

Η αρχηγία της Ε.Κ. ανατέθηκε στον Γ. Παπανδρέου, τον αρχαιότερο πολιτικό που ήταν ήδη μιά βιβλική φυσιογνωμία. Βέβαια ο ίδιος δεν συνετέλεσε τόσο στην ίδρυση του κέντρου, ως ενιαίου κομματικού οργανισμού, όσο δημιούργησε την εκλογική επιτυχία του κέντρου. Ήταν ένας παλιός αγωνιστής της δημοκρατίας.

Ήταν ο μοναδικός για την αρχηγία του προεκλογικού αγώνα. Την εξαπόλυση του ανενδότου αγώνα την συνέλαβε και την διεξήγαγε προσωπικά ο Γ. Παπανδρέου, ο οποίος και διοίκησε αυταρχικά το κόμμα του. Υπήρξε χαρισματικός ρήτορας, τόσο στη Βουλή, όσο και στον εξώστη όπου εγοήτευε τα πλήθη. Παρ' ότι θεωρείτο ασταθής εις τους ελιγμούς του και δίνοντας αδίστακτα υποσχέσεις προς όλους, τους κολάκευε, αυτοί έλπιζαν. Είχε επιδείξει εθνική δράση, τόσο στην Μ. Ανατολή, όσο και στην Αθήνα το 1944.

Υπήρχαν και άλλες προσωπικότητες για την αρχηγία του Κέντρου και εξεδήλωσαν τέτοιες επιθυμίες πλαγίως, ήταν άλλωστε αυτοί που προκάλεσαν την ενοποίηση του Κέντρου και έσωσαν παραμερίζοντας τις φιλοδοξίες τους — ίσως για ευθετώτερο χρόνο — την αρχηγία στον Γ. Παπανδρέου. Εξ άλλου, η ηλικία του, ήταν ήδη 73 χρόνων, συνεπώς μεγάλος και δεν αποτελούσε εμπόδιο για κανένα μνηστήρα της αρχηγίας. Δεν είχε δεσμούς με την Αριστερά, όπως ο Τσιριμώκος, αλλά ούτε και με τη Δεξιά, όπως ο Βενιζέλος. Στις παραμονές πιά της Ένωσης του Κέντρου γράφεται: «Δεν υπάρχει πλέον αμφισβήτηση ότι ο καλύτερος για την πολιτική και κυβερνητική ηγεσία είναι ο αρχηγός του δημοκρατικού Κέντρου, ο Νέστωρ του Πολιτικού Κόσμου, ο Γ. Παπανδρέου» (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 3 Σεπτ. 1961).

ΕΠΙΛΟΓΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Βλέποντας την ίδρυση της Ένωσης Κέντρου το 1961 σαν ένα ιστορικό γεγονός είναι καθοριστική στη δημιουργία ενός δικομματισμού που θα αποτελούσε μηχανισμό εξυγίανσης της πολιτικής ζωής. Το ενδιαφέρον στην περίπτωση μας είναι ότι ο δικομματισμός αυτός είναι αστικός, δηλαδή και τα δύο κόμματα είναι αστικής προέλευσης. Όμως, η Ε.Κ. ενόχλησε πολλούς, ή μάλλον ο εκδημοκρατισμός που επαγγέλλονταν — άσχετα αν πέτυχε στην προώθησή του ή όχι — ενόχλησε τους αντιδραστικούς κύκλους των «επιτήδειων». Από την άποψη αυτή τα Ιουλιανά 1965 ήταν το φυσικό επακόλουθο.

Θεωρούμε το γεγονός της ίδρυσης της Ε.Κ. στα 1961 σαν την απαρχή, τον πρώτο κρίκο μιας αλυσίδας, της πορείας προς τη Δημοκρατία μετά τον πόλεμο, με ενδιάμεσους σταθμούς τις εκλογές του 1964, τα Ιουλιανά του 1965, τη δικτατορία του 1967 και την μεταπολίτευση του 1974, σαν τελευταίο κρίκο και δικαίωση της πορείας αυτής. Από την άποψη αυτή, πιστεύουμε ότι είναι πολύ σημαντική η ίδρυση της Ε.Κ. γιατί στα 1961, 12 και πλέον χρόνια μετά την λήξη των πολέμων στην Ελλάδα, η Χώρα καταφέρνει να πιάσει το Μίτο της Αριάδνης που δεν είναι άλλη από τη Δημοκρατία στην περίπτωση μας και που μέσα από ποικίλες στιγμές χαράς και λύπης την οδηγεί στην μεταπολίτευση του 1974.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Meunaud (Jean), Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα, Αθήνα, Μπαύρον, β' έκδοση, 1974,
Λιναρδάτος (Σπ.), Από τον εμφύλιο στη Χούντα, Αθήνα, Παπαζήσης, τ.3, 1978
Δαφνής (Γρηγ), Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα, 1981-1961, Αθήνα, Γαλαξίας, 1961.
Κανελλόπουλος (Π), Ιστορικά δοκίμια, Αθήνα, β' έκδοση, 1979.
Τσουκαλάς (Κ), Η Ελληνική Τραγωδία, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1981.

- Βεγλερή (Φ), Ιουλιανά, Αθήνα, Σάκουλας, β' έκδοση, 1984.
Αλιβιζάτος (Ν), Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974, Αθήνα, Θεμέλιο, 1983.
Τσουκαλάς (Κ), Το νόημα των εκλογών -Επιθ. Πολιτ. Επιστ. Ιαν-Μαρτ. 1982.
Τσιριμάκου (Ηλ), Η Κομματική Δημοκρατία-Πολιτική, Μαρτ. 1963.
Ρουσοπούλου (Αγν), Ο Σοσιαλισμός στην Ελλάδα-Πολιτική, Μαρτ. 1963.
